

ИЗДАЗИ
четвртком и недељом

ЦЕНА
ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНА

Прегилату примају све поште
у Србији и иностранству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Уредништву „Звезде“
Коларчева улица бр. 10.

НЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ.

Рукописи не враћају се

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Коларчева улица бр. 10.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

УРЕДНИК: ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

БРОЈ 10 ПР. ДИВ.

КОСТУР

Бескрајна пустиња спава, јара из песка бије,
А сунце ко врело сребро средином неба стоји,
Подале висока палма, крај ње се врело вије,
И својим хлађаним валом жеднога тигра поји.
По песку траг од крви, а тамо изглодан костур,
Крај њега сломљено копље, турбан му пао с главе,
Од жеге попрсле кости, а очне дубоке јаме
Гледају страхотно горе, у оне висине плаве.

Чиј ли је костур ово? Да ли хаџије смерног
Који се враћаше с Табе шапћући молитве ти'о
Чије су кости ово што леже крај копља верног?
Да ли је мусулман срчан ил' слаби ђаур био.
Чија је крваца ово што сунце зраком пије,
Која ко пламен некад струјаше јуначким телом,
Под чијим ударцем мозак ствараше слике сјајне,
А рука појила ђорду туђинском крвљу врелом.

Чиј ли је костур ово што стоји ко спомен неми
На гробу таштине људске претећи силнима грозно?
Ту судба гвозденом руком дубоке стихове пише,
Ја сам их читао дуго и многе горчине позн'о;
Читајте, тирани, и ви, ал' срце нек не дршће,
Нек вам је чело ветро, ко што је некад било,
Када сте поганом петом народу газили правду,
И кад се много крви с целатског мача лило.

Д. Ј. Димитријевић

МОРЕ БЕЗ ПРИМОРЈА

НОВЕЛА ИЗ БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА

— Јанко М. Веселиновић —

I

Било је то једне недеље у септембру 1893. године. Дан је био просто величанствен; јер кад се узме у рачун да Београд нема четири, него два годишња времена: лето, кад се човек у своме со-

вственом зноју кува, и зиму кад у загрејаној соби дршће — онда је оваки септембарски дан прана благодет. Сунце је пријатно грејало; небо чисто па од велике светлости дошло отворено плаво; ваздух миран, једва да дане неки поветарац лак и пријатан, као дах из здравих груди, па повије то овамо то онамо јесењу паучину и, кидајући је, баца на руво пролазницима.

А света много, веома много на улици. Тротоаре у Кнез-Михаиловој улици притиснуо бели свет. Као да је камење оживело! Ниси се могао кретати по својој вољи, него си ишао онамо куд те је талас светине носио. Поврело је све на лепо дан: левенте, да се разоноде и „напаре“ очи; пензионари, да шетњом прибаве мало апетита и раздраже запарложене желудце; а радни свет, да поје шесто-дневног умора прошета и дане свежине.

На једанпут све застаде и утиша се. Величанствен свадбени поход затутњи улицом. Било је ту кола од сваке врсте, почев од интова па до оклепаног фијакера, и сва беху препуна вакићене госпоштине београдске. Напред, у отвореним колима, окићеним цвећем и зеленилом, седела је вођевина у белом, невестинском руву с девером, гиздавим господичићем у фраку, који држаше грдан букет цвећа у рукама. За њима, у другим окићеним колима, седео је младожења с кумом.

Поход је јездио поносито и у реду. Сватови су поздрављали своје познанике некако гордо; лепе госпе смешкаху се и показиваху своје беле зубе, гледећи непрестано у гомилу и отпоздрављајући свакога, ко би се јављао, па било то њима или коме другом; а млада господа, устурена на својим седиштима, гледе као с неке висине, као да нису они само учасници него као да је то њихово весеље, и као да би хтели довикнути онима у гомили: види, море, види!

Али, тишина потраја врло мало. Свет што беше на тротоарима застао, оживе као мравињак; забруја жива реч као у кошници; пође разговор о сватовима и младенцима.

Сви су знали да се жени млади адвокат Витомир Витомировић, и узима Савету, богату насле-

лицу и јединицу покојног Ћир Јеврема Михајловића трговца, јер се о тој свадби већ неколико дана говори по Београду, а писале су готово и све новине.

Сваки је говорио по свом нахођењу. Трговца су говорили: да је много једном адвокату, па ма он како научен био, сем 60.000 динара у готовини још и три угледне куће у најлепшим улицама београдским. Како би то добро дошло каквоме младом трговцу! Са 60.000 динара готовине, шта би он још могао повући кредита, и какву би радњу могао отворити! —

Чинovníк се трудио да замисли ту грдну суму, али му је машта никако не могла створити. Како би се славно отплатиле све менице! Па кројачи, обућари, па неплаћени ставови и храна! Па шта би тек после свију исплата остало! Ни позвало се не би! Ала би то био живот! Сваки дан господски ручак, па добро, прио вино, па, по ручку, прилећи мало на каквом господском отоману! — Па онда, друкше те гледе и у канцеларији; чак те и министар чешће призива те се саветује с тобом и ти дајеш баш и паметне савете, јер чим си богатији већ си и паметнији! Па онда, опријатељши се одмах са вишим положајима и авансманом и осигураш стално службено место у Београду! 60.000 динара и три куће! Шта може више требати једном човеку од тога!

Паметнији брзо увидеше да је гупно правити рачун без крчмара и маштати о таквим стварима те почеше правити досетке: „Ја бих узео мираз и без девојке!“ — рече један: ама му досетка испаде као оно лисици кад није могла да дохвати грозда. —

Пакосници рекоше да је девојка матора а младожења јектичав и да ту не може бити никакве среће. Неки знадоше да је младожења коцкар и да се коцка на велике суме; неки опет да је лумпач. Један је опет тврдио да лети као луд за сваком сукњом: живео је две године с неком касирком, онда се заљубио у једну певачицу из *Позоришне кафане* и она га је сасвим упропастила.

Ни невесту не оставише на миру. Нарочито јој жене не опраштаху. И оне говораху о њеним хиљадама, али како те хиљаде покривају њено девојаштво; како је она живела с неким чиновником неког министарства; како је, до душе, била добра за живота очева, али како се, после његове смрти сасвим покварила, јер јој мати, са свога мека срца, није могла ништа закратити. — Шта ту све није наговорено! Читаве књиге би се могле о том написати!

Па опет — на крају крајева доконаше: да је то срећан пар људи!

Међутим поход сави из Кнез-Михаилове и Дубровачку улицу и заустави се пред Саборном црквом.

Девер скочи и поможе вођевини да сиђе с кола, онда је узе под руку и уведе у цркву. За њима уђоше кум и младожења, повисок, црномањаст човек, црне масти и очију, које, поред све црнине њихове гледаху некако безизразно. За њима уђоше остали сватови.

Црква је мирисала измирном; блесак свећа и кандила одбијајући се о позлату на иконостасу и оквирима засенише очи; певачи се прикуцљаху и дозиваху како би у групи отишли на хор; црквењак разговараше тихо с кумом и старојком примајући од њих превезе и прстење. Све је било ведро и на смејано, све је осећало неку величанственост у души почев од младожење па до најнезнатнијег пустошатице што се завукао тамо негде у женску препрату — само је невеста била бледа. На њеним уснама није лебдео осмејак. Да је ко, у тај мах, озбиљније и пажљивије кроз вео прогледао, ужаснуо би се, јер лепа Савета није изгледала као срећна невеста, него као мртавца.

II

Било је то пре четири године, баш на три месеца по смрти очевој. Остала је самохрана с болесном мајком, па је с њом заједно осећала шта су обе у покојнику изгубиле. Покојни Јеврем био је сељачко дете којег је срећа послужила у свакоме послу. Срећан трговац, поштен, искрен, добродушан, он је уживао и добар глас и велико поштовање код својих другова, али је живео повучено. Ретко је коме одлазио, па су и њему ретко долазили. Он се никако није могао помирити са оним претријаним раскошом који је мало по мало освајао и богатије и сиромашније куће београдске. Никад он не би заменио старинску икону своје славе, Св. Архангела, са раскошним, модерним сликама, нити свога миндерлука са ма каквим канабетом. Па да му се не би смејали што је тако „прост“ — он се повукао у се. Једва да је с двома кућама живео у ближим односима, и једна од тих је његова суседа и имењака Младеновића судије у цензији.

По смрти његовој Младеновића кућа опет оста једини пријатељ двома сиротама. То беше једини кров под који су ишле и где су се могле ердачно исплакати Још израније познаници, временом посташе они као једна породица, као да су везани неким сродничким везама.

Младеновић је, сем два сина — од којих је један судија негде у унутрашњости, а други писар у Управи вароши — имао и ћерку Марију, другарицу Саветину. Једних година, оне су од детињства друговале, заједно ишле у школу, заједно училе рад и вештине; једном речи: нису се никад раздвајале.

И сада, у данима жалости, Марија беше скоро њена сенка. Заједно су плакале и тешиле се. Марија се трудила да растера сваки облачак са чела Саветина; и зато, скоро цео месец дана проведе она поред Савете у кући разговарајући и њу и мајку њезину. А беше и разговорна! У свакој прилици и неприлици умела се наћи: кад је требало плакати, она је ронила сузе потоком, а после суза осмејак на њену лицу разгалио би и Савету и мајку јој. Стара Милица само би прошаптала:

— Бог ти вазда разговора дао!

Обе девојке беху већ претуриле двадесету годину. Савета више смеђа; лице бело као лист хартије; високо, бело чело осеђено смеђом косом, кроз коју је овде - онде провиривало по неко златно влакно; крупне и сјајне очи гледаху свакога искрено и отворено; лице чисто, са овим примамљивим рупицама на образима, кад се насмеје, па ти сем свега покаже и своје ситве, беле и здраве зубе. Марија на против више црнураста; њено црно око не гледаше отворено, него некако сањиво, жмиркајући; али испод дугих трепавица, као стрела, бије те онај сјај Гледећи Савету, гледао си дете — Марија те је збуњавала.

Једнога дана Марија не дође цело пре подне. Савети је већ било досадно те се диже после подне к њој да види што је нема. Али је не затече саму. Сем млађег јој брата, Милана, затече још једног непознатог господина. После поздрава Марија се пожури да јој представи непознатог.

— Да вас познам! Моја пријатељица Савета; Миланов друг г. Милорад Виловић.

(Наставиће се)

ИЗ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ

СТЕВАН ЈОВАНОВИЋ

Архимандрит манастира Трноше.

Чим се рашчуло по Мачви, Јадру, Колубари и Тамнави да ће заратити Немац са Турчином, народ се узнемири. Знало се да ће преко његових леђа газити војске. Почели су да зебу у страху, а неки и да се радују. Омладина се радовала, јер се надаше слободи, а беше стараца који су упамтили Швабину управу од пре педесет година, те беху сетни невесели. Аустријски агенти јурили су по Србији и бунили народ. Многе су чете образоване за борбу и изабравши своје четовође, склониле се у шуме и почеле с времена на време чинити испаде и препаде. Швабине прокламације разносе се по селима. Читају се тамо, на скуповима, по домовима, код цркава и манастира. Шваба све позива да се крене да устане против Турчина.

Међу младим људима, од духовничког чина за овај рат беше најодушевљенији тадашњи архимандрит манастира *Трноше* у Подрињу, *Стеван Јовановић*.

Живот и рад овога човека врло је занимљив, врло поучан за нас Србе. С тога сам се постарао да изнесем о њему оно што сам могао прибрати.

I

Стеван Јовановић родио се у Јадру у селу Текеришу. Кад? То се не зна тачно. Г. Милићевић вели око године 1759. Детињство провео

је код куће у селу као и свако сеоско дете. Али он не беше рад остати у селу да ради земљу, већ оде у најближи манастир Трношу. Трноша се налази у планини више Тршића, села Вука Караџића. То је задужбина краља Драгутина. Налази се на самом саставу два поточића који извиру из брда више манастира. Ту, код манастира састају се и образују реку Трношу. Од Трноше манастира низ реку пружила се дивна и живописна равница, која траје два сахата хода, с једне и друге стране окружена дивном гором манастирском.

У том тако живописном манастиру научио је Стеван књигу. Пошто би се свршио сав посао у манастиру, пошто би се нацепало и донело дрва, напојили калуђерски коњи, почистиле собе, онда би се неколико ђачади скупило у џагару,¹⁾ и ту би им какав калуђер или ђакон показивао да читају и пишу. Можда је тако научио књигу и Стеван, као што је доцније учио и отац српског правописа, Вук Стефановић Караџић.

Кад је свршио Часловац и Псалтир онда је тим већ изучио сву књигу, која се онда могла учити у српским манастирима под Турцима. Свршивши школу одмах се врло млад покалуђери. Исто тако постао је врло млад архимандритом манастира Трноше. Видели смо напред како се Стеван јако обрадовао рату Аустрије с Турском. Силом свога положаја, својом речју и саветом покретао је народ да устане на оружје и да помогне да се Турци истерају из Србије.

Стеван је, као и остали, разносио глас о рату, разносио прокламацију о рату и звао народ на устанак. Кад Турци чују за рат, одмах зађу по селима и стану купити оружје. Тако покуше у јануару 1788. по Колубари и Тамнави и сместе га у Ваљево.²⁾

Али како рат би објављен 9. фебруара 1788. год.³⁾ то покрет међу Србима утицајем Стевана Јовановића, Алексе Ненадовића, Коче капетана, Марјана Јовановића из Левча, Станка Арамбаше из Колара, и других, обухвати целу данашњу Србију. Ондашња хроника вели:

„За љубав Аустрије диже се сва Србија на Турке. Ударају на Турке са очајањем и чине нечувене освете. Туку и гњаве где год Турчина сретну и виде. Турцима затворише све путове за Београд, Шабац и Смедрево...“ (Голубица IV. страна 233)

У овом случају нико није био срећнији од архимандрита Стевана. Млад, бујан, срчан и храбар, жељан слободе и себи и народу, кретао је народ и крстом и речју, саветовао га је да војску аустриску у свему помажу храном и снагом, оружјем и стоком, ралом и вучом. И народ се

¹⁾ Ма каква соба, манастирска учионица.

²⁾ Мемоари Ненадовића 7.

³⁾ Голубица IV. стр. 232.

српски кретао као таласи морски, плавио све даље и даље, гонио и терао Турке прво сам па онда уз аустриску војску. Заложиио је све чиме је располагао, јер се надаше да је дошао дан ослобођења.

(наставиће се)

ЈАДИ СТАРОГА ГАВРАНА

— Снаска Н. Шчедрина. —

Срце старога гаврана беше обузела голема туга. Просто до истраге требе гаврањи род? Ко је лен, тај их само не убија. Па да је да знаш због чега, него тек онако, вабаве ради! Чак се и мали гавранчићи дали у бригу. О оном негдашњем гласном гакању ни спомена више; тек што се скупе у јато, и тек што гракну: ево нас! — а оно на једанпут, са свим изненада: бум! — а њих десеторица па и двадесеторица као да их и не беше! Нема више оних времена, кад се слободно и без презања могло летети куда се хтело и колико се хтело! Беше му! Шуме прокрчене, ритови исушени, животиње развијане, — просто, не може човек поштено да се храни. Најпосле, у зле године, почеше гаврани да се у села, у градине и оборе завлаче, па и за то опет: бум! — а њих десеторица или двадесеторица као да их и не беше у јату! Добро је још, што се гаврзани плоде, а не би, бели, било кога да соколу, јастребу или орлу порезу плати.

Опомињао је он, старац, своју млађу сабраћу: не гракните и не облећите око туђих њива, — али је на све те опомене, као из једнога грла, добијао одговор: „шта ти, матори, знаш! Данас, каква су времена, не може се а да се не краде и не облеће туђе. И у науци је казано: ако немаш шта јести, а ти онда ма од куд и ма како нађи! А данас људи друкше и не живе: не раде ништа, већ поткрадају јелан другог! Зар да пропаднемо, или тако што? Уранимо још пре зоре и прокрстаримо целу шуму, па ништа да нађемо. Ни јагодице, ни птичицз, нити било какву изнемоглу зверчицу, ништа! Чак се и црв под земљу сакрио.“

Слуша стари гавран, слуша, па се дао у дубоке мисли. Премишља и са тугом се сећа старих времена. Било је да су онда наилазиле гладне године, и онда је гаврањи род гинуо без броја. Ама онда беше правило: ако ти је само Бог дао нокте, а ти их и у своја рођена прса забоди, само немој да се на туђ залогј полакомиш! Али, још тада се могло опасити, да гаврани неће моћи још дуго по том правилу да живе... Гледати како то други у изобиљу и чисто певајући живи, а ти сам од своје воље да умреш од глади, — већ то беше у стању да не знам чије, и не знам какво срце на зло окрене. После је тога наступило правило: кљуј што можеш, и гдегод можеш.

Онда кад га је довео амо његов стари бабо, — он се тога једва опомиње. — место ово беше са свим повољно. Шуме и воде — не можеш их очима догледати! У шуми разних јагода, разно звериње, птице, — свега

у изобиљу; у води опет све гамиже што је силна риба! Старешина им је и онда био, као и сад што је, јастреб, али тадашњи је јастреб био сит, до грла сит, а био је и прост, тако прост, да се још и данас о његовој простоти разне анегдоте причају. Волио је, до душе, да се каткад и полакоми на какво младо гавранче, али је и ту пазио да буде праведан: данас би узео из једнога гнезда, а сутра из другога. А кад би видео да је гнездо сиромашно и јадно, он га онда остави на миру. А и данак у оно време не беше голем: по једно јаје од гнезда, по једно перце од крила, и још башка од сваких десет породица по једно гавранче орлу на дар. Подај што мораш да даш, — па онда спавај без бриге.

Али што даље, тим се све већма и већма почело све да мења. Човек зевалео згодна места па је почео тиме, — што је узео секиру у руке. Шуме се проредише, ритови осушише а реке опличаше. На речним се обалама појавише најпре ливаде, за тим засеља и села, па племићске куће. Удар секире је потмуло одјекивао по шумској дубрави, рушећи обични ток живота птица и животиња. Старешине гаврањег рода још онда предсказиваху, да предстоји нешто страшно и необично, али су млади гаврани ипак зато с веселим грактањем облетали око човечјих стаја, баш као да поздрављаху досељенике. Строги завети предака беху додијали млађаним срцима; шумске дубине умукосе. Требало је нешто ново, нешто невиђено, чудновато. Гаврани се поделише у партије; почеше пребацивања, свађе, себичне тежње, задње мисли...

Заједно с тим променама наступиле су промене и у вишим, орнитолошким сферама. Стари јастреб изгледаше као да не стоји на висини својега задатка. Он беше способан да управља само у патријархалним установама, али чим се одношаји укрстише, чим се почели да увлаче нови елементи, његова га је административна способност потпуно изневерила. Главније личности називаху га чак — помислите! — старом шубаром: гаврани му отказаше послушност, и, може се рећи, да су му чак и непристојне речи у уши гакали. А он, у место да је још у зачетку угушио то зло, он је само мирно трептао очима и тихо у себи говорио: нека, нека, доћи ће и реформа, а већ ви ћете знати за госу! Напослетку дође и та жељно очекивана реформа. Старца бацише у архиву, а за старешину на његово место поставише неког младог јастреба, и још му у помоћ, као неку вишу контролу, дадоше и сокола.

Долетеше нове старешине и донесоше гавранима непријатну вест. „Имам само нешто да вам кажем,“ — озбиљно и намргођено рече јастреб, а соко додаде: „и ја, и ја!“ Па им онда објавише, како ће се од селе данак утвростручити; дадоше им пореске књиге и одлетеше.

Гаврани роптаху говорећи међу собом: „уведоше данак немилостив, а никаквих нових удобности не створише.“ — Али ни јастреб ни соко не хтедоше за то да чују, већ послаше копце да похватају бунтовнике, што буне народ И, тада би много гнездо разорено, много гаврање јато развијано, те је постало пленом вуцима и лисицама. Јастреб и соко мишљаху да ће тим строгим мерама нагонити гавране, да у будуће данак на репу доносе. Али гаврани, крај свега прогањања, и даље тужно

гакаху: ма нас и убијали, ми ипак зато немамо од куд да вам дајемо толики данак!

Па тако то и дан дањи иде: гаврани се немилостивно тамане. А ако гавран по нешто и ућари, то му кобац још на путу отме. Једном речју: зло, да не може горе бити! — Намислише гаврани да потраже себи какво згодније место за пребивање, па послаше њих неколицину да потраже тако место. Ови одоше, али се не вратише више натраг. Можда су гдегод залутали, а можда су и од глади скапали, ко ће то знати! У осталом, на што и да се тражи преко хлеба погаче! Данас, могло би се рећи, да и нема згодних и повољних места, све је то човек населио. Па и њему је већ постало тесно. Куд год иде а он са секиром у руци иде; јечи шума, бежи зверка; иде од јутра до мрака, оре њиву, зида и подиже, а све чека и гладан и желан, кад ће већ једном све то доћи у известан ред и поредак.

Мислио тако стари гавран, мислио, па најпоследисмисли: треба то ићи свуда, гдегод је потребно, ићи и казати праву истину. Само је невоља, што је стар — питање је, хоће ли моћи свуда допрети? Голем ће то пут бити. Прво треба јастребу клањати, па онда соколу, па најпоследис крагуљу, који је пре кратког времена над гаврањим племеном постављен за надзорника.

И међу тицама су као и међу људима, свуда инстанције заведене; свуда ће га питати: е да ли беше већ код јастреба? А код сокола? А ако ниси био, у стању су да те прогласе за бунтовника.

Најзад се, после дугог премишљања, реши, слети једнога јутра с гнезда и прхну! Стигао тако до јастреба и овога затекао где на једном високом бору седи сит, пресит, и чисти ноктима кљуна.

— Здраво, старче! — некако га доброћудно ослови јастреб: — Каква ли те је невоља довела чак овамо?

— Дођох, милостиви господине, да ти отворено и искрено јавим праву истину! — тужно гракну стари гавран. — Изгинуће и пропаће гаврањи род као нико његов! Гине без мере и без краја! С једне га стране немилостиво коси човек, а с друге зле прилике; а што је најстрашније и најгрозније: копци целе и гуле због данка и порезе... Гине гаврање племе без краја, а који остану у животу, ти опет немају су чим да се исхране.

— Та—а—ко! А да није од куд та беда и невоља наишла на гаврањи род само с тога, што се тај род оленио, постао нерадан?

— И сâм знаш да у нас нема лености и да смо радени као мрави. Од рана јутра па до мркла мрзак облећемо поља, тражећи себи хране. Живимо и трајемо дане у раду, као што и приличи честитим гавранима да живе, ама, некако... не може се ово данас ништа на поштен начин...

Јастреб се мало замисли, затим и нехотице изрече ово:

— Е, а ви онда крадите!

Само што те речи ни мало не задовољише, него још већма узнемирише старог гаврана.

— Знаш ја да данас сви од крађе и варања живе, — тужно одговори он: — али на то нити хоће, нити

може да навикне гаврањи род. Други и милионе покраду па ником ништа, а гавран кад и копејку украде — смрт не фали! Помисли и сâм: зар то није злочин — за копејку, па смрт! А ти још велиш: крадите! Ти си послат и постављен нама за старешину да нас штитиш од беде и учиш доброме, а не да ти први рушиш мир и поредак. Докле ћемо трпети све то? Јер ако ми...

Гавран се беше подоста уморио, па није ни завршио што је почео, а није баш тако ни лака ствар: казати истину у брк!

Али јастреб као што је напред казано, беше сит и посматраше незвана госта још увек доброћудно.

— Знаш, — рече: — немој ни настављати даље; давно ми већ ту песму слушамо, Бог те пита од кад још. Него, не могу да разумем: зашто си код прве речи запео? Дошао човек да каже истину, па код прве речи запео!.. Имаш ли још шта да кажеш? Је ли то било све, што си хтео?

— Све, — одговори гавран снебивајући се.

— Е, онла слушај што ћу ти рећи: истина твоја давно је већ свима позната; не само вама, гавранима, него и копцима, и јастребима, и соколима. Али, говори ти колико хоћеш, можеш на свима раскршћима објављивати, — опет од свега тога не ће бити ништа. Разумеш ли?

— Ја само једно разумем: разумем, да је нашем племену одзвонило! — са горчином одговори гавран.

— Кад не разумеш што онда говориш? Велиш да вас човек немилостиво треби, — али шта можемо ми, птице, против човека? Човек је измислио пушчани прах, — а ми, чиме ми да му на то одговоримо? Он нас свим прахом треби, и, што намисли, то с нама и уради. Ми смо ти што и мужици: са свих страна кидишу на њ. Нешто железница, нешто нове машине, па неродне, године, па нова пореза, нови намети... А они на све то само што знају да се буне! — С тога ти велим, кад те је већ Бог створио да будеш црв, а ти онда и живи, као што црв треба да живи.

Него, црву опет *ви*, гаврани, не дајете пардона. Сад помисли, да нешто црви дигну против вас вику и ларму, зар не би сте ви сви, као из једнога грла, викнули: црв не сме да ропће, његово је да пузи! — Тако је то, мој старче. Онај што трпи и уме да подноси судбину, тај је прав. Јеси ли ме сад разумео?

— То ће рећи да треба гинути? Ах, какве ли грозне речи изговори! — зајца гавран.

— Да ли су моје речи грозне, или не, то је споредна ствар; главно је, да сам и ја *теби* казао истину. Не истину какву би *ти хтео* да чујеш, него ону, коју би на данашње време сваки требао да има на уму и да о њој води рачуна. Него, да наставимо разговор. Велиш, дакле, да вам копци просто из кљуна у лету отимају храну, да вам ја, јастреб и ваш старешина, гнезда рушим, да ми у опште нисмо ваши заштитници, већ затирачи. А то је ово: ви хоћете да се храните, — а и ми хоћемо да смо сити. Да сте *ви* од куд јачи, ви би сте нас јели, а пошто смо ми јачи, то ми једемо вас. А то је, да видиш, и право. Ти си, ето, мени казао оно што је истина и што ти је на срцу, а и ја рекох теби што је мени на

срцу; само што ово, што ти ја рекох, важи као ствар са свим праведна, а твоја правда под облак узлеће. Јеси ли разумео?

— Видим ја да нама не предстоји друго, до — смрт! — продужи стари гавран, чисто не појимајући прави смисао јастребових речи него инстинктивно осећаше, да те речи садрже у себи нешто страшно и нечувено.

Јастреб погледа гаврана од главе до репа, па му се, онако ситу, прохте да се са старцем мало нашали.

— Хоћеш ли да и тебе поједем? — рече он; али видећи да гавран стукну корак назад, продужи: — не требаш ми кад си тако стар; није то никакво јело. Дед раздрљи се само...

Гавран рашири крила па се и сâм зачуди: кост и кожа, ни перја честитог нема, просто гладан вук!

— Ето, видиш ли, какав си? А то је због тога што само о правди мислиш и премишљаш. Кад би ти живео онако, како треба гавран да живи, да ништа у опште не мислиш, друкчије би ти изгледао! У осталом, време је да завршимо. Жалиш се још и на то, како сву порезу скоро само од вас, гаврана, истерују, — и то је истина. Ама, помисли и сâм: од кога другог да се прикупља? Врпци, сенице, детлићи, — колико могу они да даду? Јаребице, царићи, кукавице и друге птичице, — оне живе свака за себе, њих ни на дану са свећом не можеш наћи. Једино што гаврани, као прави сељаци, живе у друштву, а уз то се још и сами јављају, па није чудо што су сви до једнога у попис ухваћени. А кад си већ узет у попис, онда се држи! Што су пак сад већи терети наступили, то је тако морало бити, јер су и потребе веће, о томе можеш кога год хоћеш питати. Тако је то, мој старче, и такав му је вакат данас. То је, што сам још хтео да ти кажем. А сад лети куда знаш, јер ја бих да продремам мало.

Али гавран није одлетео ма куда, него је отишао управо соколу.

— Нека буде, што ће бити! — помисли он у себи, тешко махајући својим старачким крилима: — ја ћу ствар терати до краја! Ако ни соко не саслуша и не уважи моје јаде, прхнућу чак у губернију сâмоме орлу, али од истине и правде нећу одступити!

Соко је живео у неком брдском кланцу и приступ до њега беше веома мучан. На прагу његова стана седео је дежурни кобац и дочекивао молитеље. Овога пута беше дежурни, целом гаврањем роду добро познати, кобац Иван Иванић, соколов љубимац, (шушкало се, да је он његов ванбрачни син), који је достављао најважније и најтајније ствари. То беше окретно момче, на први поглед изгледаше доброћудан, са благонаклоним и пријатним понашањем. Кад није у служби, знао је, по мало, и раскалашно да проживи: и да се насмеје с пријатељима, и да се нашали с девојкама намигушама. Али чим би се латио своје дужности (нарочито дужности тајних испорука!) на мах би се преобразио. Постао би хладан, суров и тачан до крајности. Заповеде ли му да кога ухвати, — ухватиће га, да кога удави — удавиће. Па нека је птица и двапут већа од њега, он с таквом брзином долети к њој, да се ова с места збуни, почне крештати и сва се преврће од страха. Неке су птице и

при циглом спомену његова имена, трепетале од страха.

— Зар се ниси прво испавоо, старче? — иронично запита молитеља Иван Иванић.

Стари је гавран с места видео, да се овде већ све зна. — И птице имају своје шпијуне, преко којих се не само дела, већ и тајне мисли могу дознати.

(СВРШИЋЕ СЕ)

ГОСПОДИН МАЈЕ

— Jules Claretie —

I

Много је времена протекло од тада — (као да има сто година), када су се месеца јула 1830. год. тукли по париским улицама. Ми знамо причу о Авељу и Кајину, но нисмо заборавили ни грађанске ратове. Танад фијукаху, топ рикаше, људи падаху.

Швајцарци и краљевска гарда бранили су се у Лувру, који су побуњеници нападали. Али ово, што ја причам, не спада у историју, ово је приповетка. Потребно је да вам прикажем својега јунака.

Мој је јунак тужан, жалостан јунак, рећи ћете ви; мој је јунак ружан и нагрдан човечуљак, јелан грбоња, нешто налик на уличнога Квазимода, мој је јунак г. Маје.

Господин Маје за време јулских дана био је у својој соби. Становао је, мислим, у улици де Претр, до цркве Сен-Жермен-л' Оксероа; то јест налазио се врло близу пушкарања. Слушао је увике рањеника и ропца самртника. То му беше мучно, тешко. Живо је ходао горе доле по својој соби. Мрштио се, трескао ногом, застајкивао понеки пут и рекао:

— Несрећници! несрећници! Јесу ли полудели? Нашто та крв на што та убиства? Проклете да су побуне!

Господин Маје говорио је тако сам за се, размишљајући, би ли могао можда, изишавши на улицу, притећи у помоћ коме рањенику. То беше храбар, поштен и поштовања достојан човек. Није се дуго устезао: изиде из собе, и ено га, ничим ненаоружана, мало збуњена усред гужве.

Он чу гле неки вичу: „Победа!“ виде војнике у црвеној униформи како беже на све стране. Народ је однео победу над швајцарском гардом, и господин Маје стиже баш при освојењу Лувра.

Не беше учинио ни десет корака од своје улице, кад један швајцарски гардист, гоњен руљом побуњеника, људма, женама, децом, с ужасом пројури мимо њега. Јадни војник трчао је из све снаге, докле га једно тана не обори. Господин Маје виде како се он окрете око себе и паде лицем на земљу.

Победилачка руља нагрну да га дотуче, но господин Маје стаде испред војникова тела, можда лешине.

Он, јадни Маје, беше мален, танак и грбав. Он прекрсти своје дуге руке на своје упале груди, па рече:

— Шта је! Нико не туче рањенике.

И један одважан, храбар човек беше довољан да нависи и сузбије читаву једну беску гомилу. Руља застале.

— Оставите овога човека, настави Маје. Шта вам је он учинио? Ви сте сада победиоци. Све је свршено!

— Ама ко је овај чикица? рече једна жена. Кладим се, да је ово опет неки ројалиста!

— Не, рече једно дете, ово је господин Маје.

И пришавши грбоњи, рече:

— Познајете ли ме? Ја сам мали Пикон шт; станује изнад вас.

Затим додаде:

— Добар дан, господин Маје!

Требало је тада чути бесни и дивљи грохот те гомиле. На један минут пре тога беху узвици и претње.

А сад насташе смех и пошалице без краја.

Господин Маје!... ово је господин Маје!... Добар дан, господин Маје! О лепи браниоче погинулих војника!... Господин Маје!

А господин Маје вели радосно за се:

— Они се смеју; они ће га оставити.

И заиста гомила се убрзо растури. Беше се до воље нашалила. Господин Маје нареди, те однеше у његов стан рањеника, који убрзо дође к себи.

Позваше лекара. Он рече, да рана није озбиљна.

— То ће бити, рече он, за недељу дана готово.

После осам дана гардист устаде. Он се искрено захвали својем спасиоцу, понови му колика је његова завалност.

— Ох! рече он, никада нећу заборавити ваше име!

За тим оде, — и господин Маје не виде га више. Но господин Маје волео је да рече:

Чак су и незахвалници корисни. Они вам помогну да учините добро дело без икакве своје користи.“

II

Господин Маје, још од пре двадесет година, беше чиновник у канцеларији војнога министарства. Имао је малу плату, но она му беше довољна. Господин Маје није био више млад и није имао још дуго да живи. Он беше прилично заштедео, да би, без страха од беде, могао дочекати дан кад му, као што он говораше, буде потребно „ићи на онај свет.“ Господин Маје није имао ни сродника, ни пријатеља. Сродници, он их беше изгубио једног за другим; пријатељи, господин Маје тешио се мислећи да нема ниједнога непријатеља.

Успомене су пријатељи оних, који их немају. Господин Маје волео је успомене. Оне махом беху све врло тужне и врло горке. Али се та горчина чинила слатком јадноме усамљенику, који ју је жељно гутао као какав скупоцени ликер.

Господин Маје мислио је често на један тренутак својег живота, кад је много трпео.

— То је једини тренутак у којем сам ја живео, мислио је он, да би се утешио.

У то време сиромаш Маје имао је једну рођаку. Она се звала Мадлена, и он ју је много волео. Он се, несрећник, није усуђивао признати јој, да је жели узети за жену. Бојао се. Говорио је сам за се: „Она ће ме исмејати!“ Виђао ју је и говорио с њом свакога дана. Кад га она остави, он се осети утучен, смрвљен. Отишао је, затворио се у своју собу и плакао је.

И ако је Мадлена често опајала, да је њен рођак Маје тужан, ипак није нагађала због чега је то.

Једног дана Маје рече самом себи:

„Мадлена зна да ја нисам неваљалац и да је волим. Зашто ме Мадлена, која је тако добра, у пркос мојој ругоби не би волела?“

Он обуче своје ново рухо, и изненадно пође Мадлениној мајци.

Дошавши до врата, он застаде; беше блед, клецаше, а срце му силно куцаше.

Таман да закуца, кад чу гласове.

То Мадлена разговараше с мајком.

— Боже мој, говораше Мадлена, та ти не знаш, колико је он ружан! Посматрала сам га јуче: право чудовиште. Ах, јадни Маје!

Она, Мадлена, тада се поче смејати. Маје помисли, да ће умрети.

Грцао је у сузама, које су га гушили и оде што је брже могао.

Понављао је у себи:

— Глупаче!.. Зар се ниси погледао у огледало?.. Јадна будало, ружан си да уплашиш човека, зар ти то не знаш?... Ти си ружан, чујеш ли добро? А у свету није доста бити добар и поштен, треба бити леп, знаш ли то. — Изгледати леп било би доста, јер се сваки цени само по изгледу. Дедер, сакри своју грбу, грбоњу.

Говорећи тако, он стиже на кој, на знајући ни сам куд иде. Застаде, погледа за тренут у воду, обузе га несвест, и он скочи у Сену.

Спасоше га.

Кад опет дође к себи, он рече простодушно:

— Таман сам хтео бити тако срећан. Но ја вам захваљујем. То је, може бити, вљачин?

Неколико месеца касније Мадлена се уладе за једног богатог трговца. И Маје беше ту. У цркви, после службе, он је клечао, држећи се рукама ва главу, док су сватови пролазили.

— Еј! Маје! рече му неко.

— Остави га, рече други, моли се

Маје се збиља молио: плакао је.

III

Отишавши тога дана, Маје постаде тужан и усамљен чиновник, као што рекосмо. Удесио је свој живот као часовник. Постао је правом машином: али је та машина мислила и јадовала.

Свакога јутра у исто време ишао је у своју канцеларију. Морао је проћи кроз врт Тиљерија. Носио је доручак са собом. Врло често је делио свој хлеб са лабудовима из рињака.

Лабудови се најзад навикоше на њ. Долетали су на његов глас и узимали из његове руке хлеб, који им је он пружао. Давали су се да их чак и милује јадни грбоња који је, смећећи се, прелазив својом мршавом руком преко белог и меког перја.

— Бар ме они воле, мислио је он, и не налазе да сам ружан!

Он им је надео имена, која су га опомињала на старе успомене.

Један од њих звао се **Жак**, по имену једнога старијега брата, којег је Маје много волео и који беше умро.

Једанпут, у канцеларији, Маје је размишљао и тихо се смешио.

— На што мислите? упита га неко.

Он одговори:

— Мислим на своје лабулове.

Помислише да је луд, и почеше му се смејати.

IV

Једнога јутра, идући у министарство, Маје спази на вратима једне тровине слика велику гомилу људи. Та се гомила смејала. Маје помисли да се вара, чувши своје име. Он се подиже на прсте и могаде видети оно, што посматраше она гомила.

Јадни Маје!

То што гомила посматраше, то чему се она смејаше, то што јој причињаваше огромно задовољство, то беше, ах! то беше слика његова, Мајева, његова властита слика, његова карикатура и његово име.

Несрећник познаде самога себе.

Уметник, — неки уметник, који га је без сумње спазио при освајању Лувра, — беше га изнео наоружана једним црвеним кишобраном, како обема рукама удара по једном краљевом гардисту, који се мртав опружио.

Он, Маје, који је одбранио оног рањеника од његових убилаца!

Јесте, заиста.

И од његова властита мршава лица цртач беше начинио једну смежурану злу и подсмешљиву образину, а карикатурист не беше заборавио ни кратке чакшире, ни мршаве листове, ни дуге руке једнога Мајеа! А испод те слике стајаше једна легенда: „*Господин Маје, Политичелим унук, убија солртичке за време славних јулских дана!*“ (Прво коло **Авантура господина Мајеа**.)

Господин Маје не магаде задржати узвика. Окреташе се. Спазише овога смешнога грбоњу, и слатко се насмејаше.

— Ах! Боже мој, рече неко, та ово је он, ово је господин Маје!

А Маје, будући у срце дирнут, бризану у плач.

— Он се љути!... он плаче! Не плачи, Маје!

Господин Маје прибра сву снагу и поче трчати, праћен исмевањем и поругом. Он се врати у свој стан и ту се затвори. Био је сломљен.

V

Од тога тренутка то постаде казном; уметникова карикатура имала је среће. Цртежи се умножише. *Господин Маје* постале славан. Сликарска ћуд! *Господин Маје* представљаше најружнијега, најгорега, најсмешнијега, најциничнијега грбоњу! Као дете са барикада, па као народни гардист, *господин Маје* виде, како се шири приповетка о њему у *Шаривари*, на велику радост читаве једне

покрајине. Затим га спеваше у песму. У Француској *све се завршава исмима*.

А Маје, наш Маје, није се смео више појавити на улици. Његова несрећа беше постала славном.

Гамени иђаху за њим, вичући: Маје! Сматрали су га као образину. — Ех, господин Маје, казао би му неко, још није наступио карневал.

Најзад Маје рече себи:

— Па лепо! Нећу више излазити.

Он даде оставку у министарству и затвори се у своју собу. Излазио је из ње само у вече, у мрклу ноћ. И опет није ишао здраво далеко. У свему томе бешу му жао само једнога: његових лабудова. Сиромах човек, он их је вслео!

Једног дана, када се пео у своју собу, он чу, како мали Пикон говори својој мајци.

— Нашао сам једно псетанце. Господе, како је ружно! Но, при свем том очуваћу га. Како да га назовемо?

— Пошто је ружно, рече господин Маје, назовите га Маје!

Дете одговори:

— Врло добро!

VI

Господин Маје беше већ стар. Није више имао циља у својем животу. Од како није ишао у министарство беше се разболео. Ослабио је.

— Једва једанпут, говорио је он, скоро ћу свршити!

Једног дана он пале у постељу. Кашљао је много. Прса му се цепаху.

— Једва једанпут! Једва једанпут! понављао је он.

Нико се у кући не заузимаше за њега. Оставише га да умре сам.

Осећао се „да ће да путује,“ као што је говорио.

— Дакле ћу бити срећан, мислио је он. Там горе, без сумње, нема грбоња? — Моја је душа била праведна. Зашто су ми чинили толико зла? Да умрем сам!.. сам!..

Крупне сузе му грунуше. Он понављаше непрестано:

— Мајко моја!.. Жаче!.. Мадлена!.. Боже мој!

У тај прр неко стаде грести на вратима.

Господин Маје изусти slabим гласом:

— Ко је то?

Нема одговора.

Он понови: — Ко је то?

Господин Маје зачу тужни лавез.

— Ох! рече он са тужним осмехом, то је јадни Маје.

И хтеде се дићи да му отвори, но паде изнемогао, дубоко уздахну и издахну.

Он је био тих и добар. Његово име остаде као синоним цинизма и неваљалства. Ето како се стварају легенде.

Велимир Ј. Рајић